КОНЦЕПЦІЯ ТРАНСКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ: ЛІТЕРАТУРНА ПЕРСПЕКТИВА

Кондратьєва Тетяна
кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
kondratievatb@gmail.com

Сучасні глобалізайіні та інтеграційні процеси в усіх сферах діяльності світового суспільства творять сприятливі умови для розширення культурних горизонтів індивіда, незалежно від приналежності до тієї чи іншої спільноти. Власне, економічне та політичне співробітництво, міграція між країнами, а особливо швидкий розвиток інформаційних технологій, які дозволяють пізнавати світ без обмежень, є основними чинниками, які змушують переглянути культурні парадигми. У цьому контексті все більшої популярності набуває концепція транскультралізму. За таких умов індивід сам отримує право та можливість обирати і присвоювати досвід інших культур, відповідно адаптуючи його до власних потреб, витворюючи власну нову ідентичність. На зміну відмежованості культур приходить їх взаємоприсутність. Соціальна реальність унеможливлює культурну чистоту, незараженої гібридизацією культурної ідентичності.

Вперше цей термін використав кубинський антрополог і соціолог Ф. Ортіс у 1940 році для означення нової стадії відносин між деколонізованими народами та колишніми імперіями. Згодом його використовував у своїх дослідженнях із філософії культури американець польського походження Б. Маліновський. Особливий внесок у розвиток концепції транскультури зробив М. Епштейн. Серед українських дослідників над цією проблемою працювали Т. Гуменюк, Т. Надута, Т. Свербілова та інші, які зокрема акцентували увагу на естетичних аспектах, розглядаючи транскультуру в контексті постмодерністського світобачення.

Так, М. Епштейн зазначає, що транскультура – це нова сфера культурного розвитку, що виходить за межі традиційних культур (етнічних, національних, расових, релігійних, гендерних тощо). Вона долає ізоляцію їхніх символічних систем та ціннісної детермінованості і розширює поле «супра-культурної творчості». Транскультура – це

свобода кожного жити у межах власної «вродженої» культури, чи поза нею, визволяючись від «золотих пут» рідної культури [2, с. 334]. Однак, дослідник не відкидає важливості походження індивіда. Він наголошує, що необхідно чітко визначити своє коріння, щоб згодом відірватися та звільнитися від нього [2, с. 339]. Таку ж ідею висловлював Ф. Ортіс, який виокремлював дві фази транскультурації: втрата чи обезкорінення (декультурація) і створення нової культури (неокультурація), відповідно – руйнування і креативність, творчість [3, с. 140].

М. Епштейн стверджує, що будучи транскультурним, індивід сам обирає, до якої кулінарної, мистецької чи інтелектуальної традиції приєднатися і до якої межі привласнювати її. Дослідник наводить метафоричний образ універсальної символічної палітри, що поєднує багато культурних традицій та знакових систем. Саме з такої палітри індивід обирає та змішує кольори, щоб написати автопортрет. У цьому контексті М. Епштейн розглядає глобалізацію в її позитивному векторі, не як зростання гомогенності та уніфікації культури, а радше як їхню подальшу диференціацію, «розсіювання» на транскультурних індивідів. «В історії людської диференціації, що є також історією вільних індивідів, транскультуралізм приймає естафету від мультикультуралізму. Останній проклав шлях від домінування одного канону до розмаїття культур. Транскультуралізм, своєю чергою, іде далі – від розмаїття культур до ще більшого розмаїття індивідів, які подолали обмеження своєї культурної ідентичності» [2, с. 335].

На думку української дослідниці Т. Свербілової, поняття транскультурності може бути основою для аналізу літератури в епоху глобалізації. Вона стверджує, що транскультурація висуває принцип гібридності замість архаїчного принципу чистоти національної культури, декларує зміну ставлення до національних мов, культурних традицій і самого поняття нації-держави, що поступаються місцем процесам транснаціоналізації і поліглосії, пов’язаним з принципом космополітизму. Це нові стосунки між мовами і культурами. Зрештою це нові імагологічні взаємодії між Своїм та Іншим, це пошук нової єдності різних Інших [6, с. 17].

З’ясуємо, які риси характеризують транскультурне мистецтво. Т. Гуменюк вважає, що завдання сучасного мистецтва – освоєння хаосу, надання абсурдності сенсу, створення «нової чуттєвості», перетворення відчужених біографій людей на текст [4, с. 30]. Учені виокремлюють такі характеристики транскультурних творів мистецтва: метахронотоп транзитності; метаморфність,

незавершеність ідентичності; особливе трактування гібридизації і ризоматики; складна гра із бажанням іншого і його одночасне заперечення; специфічна поетика спотворення; трансмедіальні тенденції.

Зауважують, що у транскультурному мистецтві основним сюжетом є наратив зустрічі з іншим, різні моделі соціокультурної поведінки індивіда в чужих контекстах – від адаптації до імітації, від позичання до присвоєння, від асиміляції до протистояння. Головним елементом, що переосмислюється в транскультурній моделі є трактування різноманітності і відмінності, комунікування з іншим, відмінним і способи взаємодії різних «інакшостей». Типовим вираженням транскультурної ідентифікації і суб'єктності є «пограничная» свідомість і мислення [6, с. 14].

Т. Гуменюк наголошує на «нелінійній» природі транскультурної суб'єктності. У цьому контексті часто згадується образ ризоми. Схожість і відмінність виявляється і вивчається у всіх напрямах, часах і просторах і обов'язково в постійній динаміці та взаємодії [4, с. 15].

М. Епштейн підкреслює, що кожен текст може мати стільки авторів, а відтак і стільки культурних контекстів та підтекстів, скільки потрібно для того, щоб він набув свого значення [2, с. 340]. Т. Надута вважає, що процес формування літературного твору з точки зору транскультури передбачає творення нової семіологічної системи. Світ, створений автором не є замкнутим, відокремленим простором, а знаходиться всередині всіх існуючих культур. Дослідження творчості окремого письменника – це дослідження наявності «естетики транскультурного». Центром такого дослідження обирається простір свідомості транскультурних письменників, аналіз образів нового рівня існування людини у світі, співвідношення загальнолюдського і локального у художньому світі творів, орієнтація на різноманітність духовного життя людства [5, с. 135].

А. Дагніно, аналізуючи творчість транскультурних письменників, оперує терміном «творча депатріація», що трактується як утвердження свободи письменника від пут культурної приналежності та національних традицій, а також від усіх травматичних почуттів (ностальгія, відчуження, втрата пам'яті, втрата відчуття ідентичності чи рідної мови). Натомість письменник отримує нову перспективу на світ, на інші культури, на людство, і, зрештою, на самого себе [1].

М. Требін і Т. Чернишова зазначають, що «транскультурація прошиває собою весь простір культури та соціуму епохи глобалізації,

проявляючись і в етноконвергенції, і у висуненні принципу гібридності замість колишньої «чистоти», і в зміні ставлення до національних мов, культурних традицій і самого поняття нації-держави, що втрачають свій самодостатній характер, поступаючись місцем процесам транснаціоналізації та поліглосії, пов'язаним з критичним космополітизмом. Транскультурація є новим способом соціального й мовного мислення, породжуючи нові стосунки між культурами й мовами, нове розуміння сучасної комунікації» [6, с. 17].

Отже, аналіз теоретичних досліджень дає змогу стверджувати, що транскультуралізм диктує інші вектори у поступі літературного процесу, спонукаючи літературознавців до імплементації нових парадигм аналізу ідей, стилістики та поетики художніх творів. Транскультуралізм виходить за межі національного простору та відкриває міжкультурні перспективи.

Список джерел

1. Dagnino A. Transcultural Writers and Transcultural Literature in the Age of Global Modernity. http: //fhrc.edu.au/transnational/home.html

2. Epstein M. Transculture. A Broad Way Between Globalism and Multiculturalism. *The American Journal of Economics and Sociology*. January 2009. Volune 68 (Issue 1). P. 327–351.

3. Ortiz F. Cuban Counterpoint: Tobacco and Sugar. Durham and London. Duke University Press. 1995. 408 p.

4. Гуменюк Т. К. Постмодернізм як транскультурний феномен. Естетичний аналіз : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 09.00.08. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Київ, 2002. 38 с.

5. Надута Т. В. Транскультурна модель сучасної сіно-американської літератури: теоретичний аспект. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки».* 2012. № 1 (3) С. 133–139.

6. Свербілова Т. Дискурс транскультурації та культурної гібридності як предмет літературної компаративістики, 2019. https://www.academia.edu/41140492,

7. Требін М. П., Чернишова,Т. О. Транскультурація як шлях до єдності сучасного суспільства. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Збірник наукових праць*. Харків, Україна : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2014. С. 15–20.